

Panu:

Topeliuksen kaupungit

Niin monta kuuluisaa Topeliusta ja Toppeliusta kuin meillä on ollutkin, oletan, että sukunimi Topelius ilman attribuutteja vielä tänäkin päivänä tuo ensimmäisenä ellei ainoana mieleen Zachris Topeliuksen. Näin Oulussakin, vaikka mainitun Zachris Zachriksenpojan kunnianarvoisa setä, runoilija kaupunginlääkäri, professori ja ritari Gustaf Mikaelinpoika Toppelius puolen vuosisadan aikana mitä moninlaisimmalla tavalla vaikutti syntymäkaupunkinsa Oulun elämänmenoon. Saattaa olla, että jollakulla kuitenkin ensimmäisenä tulee mieleen isä Mikael Toppelius, vanha, kuulu kirkkomaalari, jonka elämäntyöstä eräiden Oulun lähikirkkojenkin maalaukset kertovat.

Satuin lauantai-iltana radion ääreen maisteri Veli-Matti Syrjön esitellessä Topeliuksen Helsinkiä 1840-luvulta Krimin sodan jälkeisiin vuosiin. Zachris Topeliuksesta, jota mahdollisesti jossain toveripiirissä ja ehkä aikanaan Oulun koulussa hyvinkin kutsuttiin Sakariksi, kotiutui Helsinkiin jo syksyllä 1832. Nuorukainen Topelius oli silloin viidennelätoista. Hän oli käynyt neljä vuotta Oulun triviaalikoulua, viettänyt sen jälkeen kesäloman edellisenä vuonna leskeksi jääneen äitinsä luona Uudenkaarlepyyn Kuddnäsissä ja aloitti valmistautumisen ylioppilaskirjoituksiin runoilijana melko paljon huomiota herättäneen maisteri J. L. Runebergin täysihoidossa nuoren maisterin kodissa Kruunuhaassa. Topelius pysyi helsinkiläisenä kuolemaansa saakka, vaikka vanhoilla päivillään asuikin kaupungin ulkopuolella. Hän kuoli 1898, joten hän ehti seurata pääkaupunkimme kehitystä kuusikymmentäkuusi vuotta. On totta, niin kuin radion ennakkoselostuksessa sanotaan,

että Topelius aikanaan tunnettiin paremmin sanomalehtimiehenä kuin kirjailijana. Silti hän jo niinä vuosina, joita maisteri Syrjö kuvasi, kehittyi kirjailijaksi, jonka nimi tunnettiin kautta Skandinavian. Muistelen Syrjön maininneen, että Topelius kehitti omaperäisen pakinatyylin. Mielestäni Topeliusta voidaan pitää ensimmäisenä nykyaikaisena suomalaisena sanomalehtimiehenä. Nuoremaisterina sai Topelius toimen kirjakauppias ja kustantaja Vaseniuksen lehdessä Helsingfors Tidningar, ja tätä lehteä hän toimitti vuoteen 1960 saakka, jolloin oli erotessaan ehtinyt olla jo kuusi vuotta Helsingin yliopiston historian professorina. Hän taisi aina pitää muistissa isänsä, runonkerääjänä mainetta saavuttaneen tohtori Zachris vanhemman neuvon, josta jo Oulun-aikoja muistellessaan mainitsee: kelpo miehen tulee elää kynä kädessä.

Z. Topelius kirjoitti kaikesta, mitä hänelle sattui ja mitä hän koki, vähän samaan tapaan kuin Iki-Kianto. Topelius on siis kiitollinen tutkimuksen kohde, ja tavattoman paljon hänestä onkin kirjoitettu. Myös Oulun aikoja Topelius on kuvannut. Oulua on monta sivua mestarin postumina ilmestyneessä teoksessa Elämäkerrallisia muistiinpanoja. Sen toimitti hänen tyttärensä poika Paul Nyberg, joka myös on kirjoittanut tuoreimman Topelius-elämäkerran, jossa omasta puolestaan valottaa noita isoisänsä nuoruudenvuolia. Kuten tunnettua (vai onko tunnettua lainkaan?) Topelius asui triviaalikoulua käydessään setänsä Gustaf Topeliuksen kodissa eli nykyisessä Torik. 16 (Pohjoismaiden Sähkö Oy, vanhat oululaiset sanovat yhä, että Pohjanmaan Kauppiat). Rakenus oli siihen aikaan yksikerroksi-

nen, vaikka olen joskus erehtynyt selittämään, että Sakari katseli koskimaisemaa sen toisesta kerroksesta. Saattoipa joskus aikamiehenä Oulussa käydessään katsellakin!

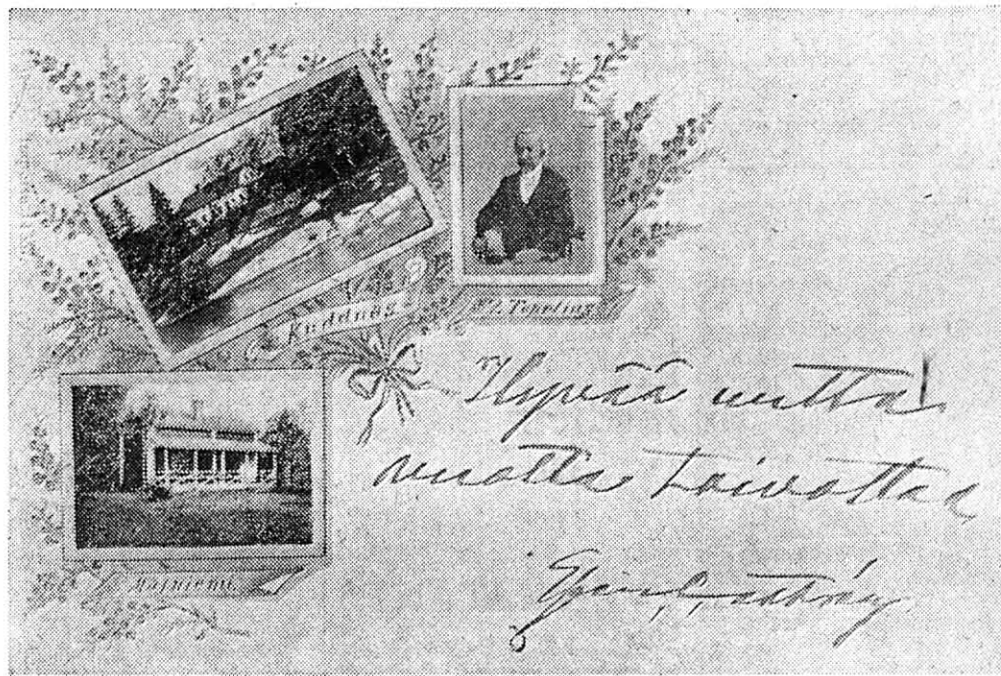
Topeliuksen kuuluisin Oulun kuva on noilta "myöhemmiltä vuosilta", mutta pohjautuu kyllä kouluvuosienkin elämyksiin. Tarkoitin maankuulua runoelmaa Islossningen i Uleå elf, Jäänlähtö Oulujoesta. Tämän vertauskuvallisen vapausrunonsa Topelius julkaisi HT-lehdessään itämaisen sodan rauhanteon jälkeen 1856. Topelius kirjoitti, kuten tiedetään, ruotsiksi. Oulussa hän oli ja kävi koulua nimenomaan oppiakseen suomea. Tämä oli hänen valveutuneen isänsä ehdoton vaatimus. Setä Gustaf Topeliuksen ja tati Marian (o.s. Uuskaarlepyyn Calammuiksia ja Sakarin äidin Catharina Sofian sisar) kodissa puhekieli kylläkin oli ruotsi, mutta Gustaf itse kirjoitti myös suomeksi. Koulupoikamuistelmissaan ZT

npi kertoo, että koulun opetuskieli oli ruotsi, mutta keskustelukieli suomi, niinkuin oli useimmissa perheissään. Parhaista ystävästään ZT mainitsee luokkaa ylempänä istuneen Matias Aleksanteri Castrénin. Heidän aikanaan muuten valmistui kivinen "palatsimainen" uusi koulutalo, nykylyseon vanhin osa.

Koulupoika Topelius tuntuu olleen ennen kaikkea kirjastoukka ja luonnonihailija, jos normaalisti luonnossa mellaantukin poika. Hänen miellipaikkansa tuntuu olleen Pakka-huoneen (edesmenneen) silta, johon koski sekä näkyi että kuului. Viimeisen kerran Topelius kävi Oulussa 1886. Herra valtionevos oli siihen aikaan 68-vuotias, eläkkeellä professorin virastaan, mutta virkeästi kiinni kirjallisissa töissä. Mikäpä ettei, tuon ikäisenä! Matkastaan hän kirjoitti kolme laajaa följetongia Finland-nimiseen lehteen. Siinä ei olekaan pelkkiä luonnonkuvauksia, vaan To-

pelius arvostelee hyvin kirpeästi eräitä Oulun kunnalliselämään ja liike- ja teollisuusmaailmaan liittyviä asioita, joista hän oululaisten ystäviensä ja sukulaistensa kaupporvareiden luona asuessaan ilmeisesti oli kuullut riittävästi. Nämä kirjeet tulivat mieleeni ennen kaikkea siksi, että radlissa luettiin Topeliuksen suosrukaisia Helsingin oloja kuvanneita kirjeitä.

Topelius mainitaan aina lempeäksi, sovittelevaksi. Pohjimmaltaan hän lieneekin ollut hyväntahtoinen. Paitsi että hän luonteensa mukaisesti halusi sovintoa, hän myös ajatteli asiat pohjia myöten. Tästä taas oli seurauksena, että hän käytti järkeä enemmän kuin tunnetta, seikka, joka usein jää huomaamatta kantaaottavia kirjoittajia arvosteltaessa. Topeliuksella oli periaatteita, mutta niin suomalainen kuin olikin, hän ei ollut jäärapäinen "minä olen oikeassa" tyylin kannattaja.

Yllättäen löytyi Nybergin Topelius-kirjan välistä tällainen uudenvuoden kortti. Lähettäjä on, sikäli kuin osaan lukea oikein, Ester Castrén, sittemmin oululaistunut Castrénin opettaja, vastaanottaja Tyrnävän kirkkoherra Adolf Castrénin perheinen.